

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10589501>

Aqilbekova Saltanat

Qaraqalpaq Mámleketlik Universiteti oqitiwshisi

Konstituciyalıq baqlaw komiteti Qaraqalpaqstan Respublikasında Konstituciyalıq baqlawdı ámelge asırıwshı uyım sıpatında óz wákillikleri sheńberinde is alıp barıwshı, Qaraqalpaqstan Respublikası nızam shıǵarıwshı hám atqarıwshı hákimiyat uyımlarınıń nızamshılıq aktleriniń Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciyasına muwapıqlıǵın baqlaytuǵın mámleketlik uyım bolıp esaplanadı.

Konstituciyalıq baqlaw komitetiniń jumıs tártibi Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciyasınıń 112-113 statyaları⁷⁷nda, “Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Konstituciyalıq baqlaw komiteti haqqında”ǵı Nızamı hám basqa nızamshılıq aktlerinde belgilep berilgen.

Konstituciyalıq baqlaw komiteti óz iskerligin tómendegishe principlerige tayanǵan halda jumıs alıp barıwı nızamshılıqta názerde tutilǵan. YAǵnıy:

- Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciyasınıń ústinligi;
- ǵárezsizlik;
- kollegiallıq;
- járiyalılıq;
- komitet aǵzalarınıń teń huqıqlıǵı;
- Konstituciyalıq baqlaw komitetiniń nızamshılıq baslaması sıyaqlı principler solar qatarında.

Usı orında principlerdi mazmunı boyınsha talqılap ótetuǵın bolsaq, konstituciyanıń ústinligi – bul

Respublika Konstituciyasınıń 15-16 –statyalarında óz mazmunın tapqan bolıp, oǵan kóre, “Qaraqalpaqstanda Ózbekstan hám Qaraqalpaqstannıń Konstituciyaları hám nızamlarınıń ústinligi sózsiz tán alınıwı, mámleket, onıń shólkemleri, lawazımlı shaxslar, jámiyetlik birlespeleri hám puqaralar Konstituciya hám nızamlarǵa muwapıq jumıs kóriwi, bul Konstituciyaning qandayda-bir qaǵıydası Qaraqalpaqstan huqıqları hám máplerine zıyan jetkizetuǵın tárzde bayan etiliwi múmkin emesligi hám de qandayda-bir nızam yamasa basqa normativlik-huqıqiy hújjetler Konstituciya normaları hám qaǵıydalarına qarsı keliwi múmkin emesligine” tiyisli qaǵıydalarǵı atap kórsetiwimiz múmkin.

Demokratiyalıq mámlekette nızamlar ústinligisiz hesh qanday mazmunǵa iye bolmaydı. Bul haqıyqattı Ózbekstannıń Birinshi Prezidenti Islam Karimov mámleketdegi jańalanıw hám rawajlanıw siyasatınıń negizine kirgizgen edi. Atap aytqanda, “Nızamnıń ústinligi - huqıqiy mámlekettiń tiykarǵı principi bolıp tabıladı. Ol turmıstıń barlıq tarawlarında nızamnıń úzil-kesil túrde húkimranlıǵın názerde tutadı. Hesh bir mámleket

⁷⁷ <https://lex.uz/docs/4951135>

organı, hesh bir xojalıq júrgiziwshi jáne social-siyasiy shólkem, hesh bir lawazımlı shaxs, hesh bir insan nızamǵa boysınıw minnetlemesin shetlep óte almaydı. Nızam aldında hámme teń bolıp tabıladı. Nızamnıń ústinligi mazmunı sonda, tiykaran social, eń dáslep, ekonomikalıq qatnasıqlar tek nızam menen tártiplestiriledi, huqıqıy qatnasıq qatnasıwshıları huqıq normalarını buzǵanlıǵı ushın juwapker boladı”⁷⁸.

Haqıyqattan da, huqıqıy demokratiyalıq mámlekette nızam ústinligi hám barlıq ushın májbúriyligi támiyinlenbese erkin jámiyet júzege qurıp bolmaydı, sonıń menen birge mámleket hákimiyatı, sonday-aq, húkimet hám barlıq atqarıw organlar iskerligine unamsız tásir etiwı hám olardıń iskerligin izden shıǵarıwı anıq.

Sonday-aq, mámleketimiz Prezidenti SH.M.Mirziyoev atap ótkenindey “Konstituciya hám nızam ústinligi – párawan turmıs girewi” degen túsinik puqaralarımızdıń sanası hám qálbinde tereń orın iyelewi hám sociallıq mútájlikke aylanıwı kerek”⁷⁹.

Solay eken, hár bir respublikanıń tiykarǵı wazıypalarınan biri jámiyet turmısında adamlardıń nızamshılıq hújjetlerine ámel qılıwın támiyinlewden ibarat. Pikirimizshe, puqaralardıń nızam hújjetlerine qatań ámel etiwın támiyinlewde, aldın huqıq qorǵaw tarawın bekkemlew menen birge, puqaralardıń siyasiy-huqıqıy sana-sezimin jáne mádeniyatın kóteriw arqalı támiyinlenedi.

Ulıwma aytqanda, hár bir mámleket jámiyet turmısında nızamlılıqtı bekkemlew boyınsha:

birinshiden, hár bir xalıq milliy nızamshılıq sistemasın jaratıwı hám bekkemlewi, sonıń menen birge jámiyet turmısındaǵı ámeldegi mútájlik hám talaplar tiykarında bul nızamshılıq sistemasın rawajlandırıp barıw;

ekinshiden, Konstituciya hám nızam hújjetlerdiń atqarılıwın nátiyjeli támiyinlew minnetlemesi júkletilgen atqarıwshı hákimiyat uyımları iskerligi ústinen mámlekettiń tásirli qadaǵalawın ornatiw;

úshinshiden, mámlekettiń huqıq qorǵaw tarawın bekkemlew menen birge xalıqtıń siyasiy-huqıqıy sana-sezimin jáne mádeniyatın qalıplestiriw boyınsha tiykarǵı wazıypalardı belgilew hám basqıshpa-basqısh ámelge asırıw arqalı támiyinlenedi.

Huqıqtanıwshı alım X.A.Odilqorievtıń aytıp ótiwınshe “Demokratiyalıq jámiyettiń eń áhmiyetli belgilerinen biri – jámiyet aǵzalarınıń nızam aldında teńligi, Konstituciya hám nızamlar ústinliginiń ámelde támiynlengenligi. Sol menen birge, Konstituciya hám nızamlardıń maqseti insan, onıń qádiri, huqıq hám erkinliklerin qorǵawdan ibarat”⁸⁰.

Konstituciyalıq baqlaw komiteti iskerliginde bul principtiń ámel etiwı óz jumısında Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciyasınıń ústinligin, nızam shıǵarıwshı hámde atqarıwshı hákimiyattıń aktlerinde insan huqıqları hám erkinlikleri ústinligine baylanıslı

⁷⁸ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. Т. 1. – Тошкент, 1996. – Б. 174.

⁷⁹ Президент Ш.Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 27 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги Маърузаси. 2019 йил 7 декабрь.

⁸⁰ Одилқориев Х.Т. Конституция ва ижтимоий давлатчилик. – Тошкент: Yuridik adabiyotlar Publish, 2022 й. 293 б.

konstituciya liq principi nı hım Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciyası basqa normalarınıń ámelge asırılıwın támiyinlewge qaratılǵanlıǵı dep atasaq boladı.

Yaǵnıy “Konstituciya liq baqlaw komiteti Qaraqalpaqstan Respublikasınıń Konstituciyasına ǵana ámel qılǵan halda juwmaqlar beriwı” haqqında huqıqıy “Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciya liq baqlaw komiteti haqqında”ǵı Nızamnıń **8-statyası**⁸¹nda bayan etilgenligin kóriwimiz múmkin.

Konstituciya liq baqlaw komitetiniń ǵárezsizligi principi – “Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciya liq baqlaw komiteti haqqında”ǵı Nızamnıń 9-statyasında bayan etilip, Konstituciya liq baqlaw komitetiniń aǵzaları óz jumısların atqarıwda ǵárezsiz ekenligi hım Qaraqalpaqstan Respublikası Konstituciyasına ǵana boysınıwı, sonday-aq, Konstituciya liq baqlaw komitetiniń jumısına aralasıwǵa jol qoyılmaslıǵı haqqında belgilep berilgen.

Kollegiallıq túsiniginiń sózlik mánisi “birgelesip”, “keńesip is kóriw, iskerlik júritiw” mánilerin ańlatsa⁸², ayırım dereklerde “...basshılıq wákillikli shaxslar toparı tárepinen ámelge asırılıwı, bul shaxslardıń hár biri belgili bir iskerlik tarawı ushın jeke juwapker bolıwı, sonday-aq ... basshı, ádette, kollegiya baslıǵı esaplanıwına”⁸³ tiyisli qaǵıydalar belgilengen.

Kollegiallıq principi Konstituciya liq baqlaw komitetiniń kollegial organ sıpatında ayırıqsha belgisin bayan etedi.

Konstituciya liq baqlaw komitetiniń *kollegial organ sıpatında iskerlik formasın* nızam joybarın nızamshılıq baslaması tiykarında Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Keńesine kirgiziw máselesin komitet májilisinde kórip shıǵılıwı hım sheshim qabil etiwinde kollegial ámelge asırıladı.

Járiyalılıq principi.

“Jámiyette demokratiya qaysı dárejede ekenligin belgileytuǵın úsh kriteriyanı atap ótse boladı. Bular - xalıqtıń qararlar qabıllaw processlerinen qanshelli dárejede xabardarlılıǵı, húkimet qararları xalıq tárepinen qanshelli dárejede qadaǵalanıwı, ápiwayı puqaralar mámleketti basqarıwda qatnasıw dárejesine bolıp tabıladı”⁸⁴.

Solay eken, Konstituciya liq baqlaw komiteti iskerliginiń tiykarǵı principi sıpatında járiyalılıqtıń belgileniwı Konstituciya liq baqlaw komitetiniń májilisleri ashıq ótkeriliwinde, Konstituciya liq baqlaw komitetiniń juwmaǵı hım basqa da sheshimleri Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Keńesiniń rásmiy dereklerinde járiyalanıwı menen xarakterli.

⁸¹ “Қарақалпақстан Республикасы Конституциялық бақлау комитеті хақында”ғы № 130/XVIII санлы Нызамы 12-июнь 2021-жылда қабыл қылынған.

⁸² Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Иккинчи жилд, “Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат нашриёти”. – Тошкент, 2006. – Б. 388-389.; Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. 4-том. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат нашриёти”. – Тошкент, 2002. Б. 657-658.

⁸³ Ўзбекистон юридик энциклопедияси / Р.А. Мухитдинов ва бошқ.; масъул муҳаррир Н. Тойчиев. – Т.: Адолат, 2009. – Б. 247.

⁸⁴ Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т.6. – Тошкент, 1998. – Б. 156-157.

Конституциалық бақлау комитети ағзаларының тең huқıqlılıǵı prıncıпі “Qaraqalpaqstan Respublikası Конституциалық бақлау комитети haқında”ǵı Nızamnıń 12-statyasında bayan etilip, Конституциалық бақлау комитетinde máselelerdi qarap shıǵıw hám qarap shıǵılıp atırǵan máseleler boyınsha dawıs beriwde komitet aǵzaları teń huқıqlarǵa iye bolıwı názerde tutılǵan.

Nızamshılıq baslaması huқıqı - Конституциyada belgilengen wákillikli subektlerdiń nızam shıǵarıwshı organǵa nızam joybarların usınıw huқıqı bolıp tabıladı.

Nızam dóretiwshiligi processinde nızamshılıq baslaması institutınıń ornı ayrıqsha áhmiyetke iye boladı. Ol, birinshiden, “puqara - jámiyet - mámleket” mápleri ulıwmalılıǵın támiyinleydi; ekinshiden, jámiyette túrli social munasábetlerdi huқıqıy tártipke salıw natiyjeliligini asırıwǵa xızmet etedi; úshinshiden, júzege kelgen huқıqıy boslıqlardı waqtında saplastırıwda zárúrli faktor esaplanadı hám tórtinshiden, nızamshılıq baslaması huқıqı institutınıń rawajlandırılıwı nızam dóretiwshiliginiń natiyjeliligini belgileytuǵın aktual ólshemlerden biri bolıp tabıladı⁸⁵.

Qaraqalpaqstan Respublikası Конституциалық бақлау комитети haқında”ǵı Nızamnıń **13-statyasında** Конституциалық бақлау комитети nızamshılıq baslaması huқıqına iye ekenligi bayan etilip, Конституциалық бақлау комитети tárepinen nızamlar joybarları nızamshılıq baslaması huқıqı tiykarında Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Keńesine kirgiziw arqalı ámelge asırılıwı kórsetilgen. Sonday-aq, Конституциалық бақлау комитети Qaraqalpaqstan Respublikası Joqarǵı Keńeske ózi usınǵan nızam joybarı qarap shıǵılıp atırǵanda qatnasıw ushin óz wákilin tayınlawı múmkinligi haqqında norma óz sáwleleniwini tapqan.

PAYDALANILǵAN ÁDEBIYATLAR:

1. Президент Ш.Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг 27 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги Маърузаси. 2019 йил 7 декабрь.

2. Одилқориев Х.Т. Конституция ва ижтимоий давлатчилик. – Тошкент: Yuridik adabiyotlar Publish, 2022 й. 293 б.

3. “Қарақалпақстан Республикасы Конституциялық бақлау комитети хаққында” ғы № 130/XVIII санлы Нызамы 12-июнь 2021-жылда қабыл қылынған.

4. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Иккинчи жилд, “Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат нашриёти”. – Тошкент, 2006. – Б. 388-389.; Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. 4-том. “Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат нашриёти”. – Тошкент, 2002. Б. 657-658.

5. Ўзбекистон юридик энциклопедияси / Р.А. Муҳитдинов ва бошқ.; масъул муҳаррир Н. Тойчиев. – Т.: Адолат, 2009. – Б. 247.

⁸⁵ Хусанова М.А. Қонунчилик ташаббуси ҳуқуқи: муаммолар ва ечимлар: Юрид. фан. номз. ... дис. автореф. – Т.: ТДҶОИ. – 2012. – Б. 8.

6. Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлида. Т.6. – Тошкент, 1998. – Б. 156–157.
7. Хусанова М.А. Қонунчилик ташаббуси ҳуқуқи: муаммолар ва ечимлар: Юрид. фан. номз. ... дис. автореф. – Т.: ТДЮИ. – 2012. – Б. 8.
8. ЭХ Эгамбердиев, Ф Кутлымуратов Расторжение брака в органах загс при взаимном согласии супругов. Хабаршысы 4 (103), 4 15 2019
9. KF Kalbaevich Creditor's approval for “transferring debt” and problems of its processing. Thematics Journal of Law 5 (9) 6 2021
10. KF Kalbaevich PROTECTION OF CREDITORS'RIGHTS-AS A CIVIL LAW SUB INSTITUTE WHILE REORGANIZING COMMERCIAL LEGAL ENTITIES. Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities 1 (1.4 Legal ... 6 2021
11. АО Жуманов, Ф Цутлымуратов ФУЦАРОЛАРНИНГ МАРКАЗЛАШГАН ТАРТИБДА МАИШИЙ ВА ИЧИМЛИК СУВДАН ФОЙДАЛАНИШИДА ДУЦУЦИЙ МАСАЛАЛАРНИНГ ТАДЛИЛИ ХАБАРШЫСЫ, 129 5 2017
12. FK Kalbaevich Legal Entities–As Subjects of Civil Law. Periodica Journal of U Nadirbekova, R Bayjanova, F Kutlimuratov Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities 8, 57-594 2022
13. Ф Кутлымуратов issues of formation of legislation in the Republic of Uzbekistan, Which will radically improve the activities of the legal service Евразийский журнал академических исследований 2 (6), 471-474 4 2022
14. Қайта ташкил этилаётган юридик шахс каредиторлари ҳуқуқларини кафолатлари Жамият ва бошқарув 93 (3), 31-37 4 2021
15. ФК Кутлымуратов ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ АЛОҲИДА ШАКЛЛАРИДА ФУҚАРОЛИК-ҲУҚУҚИЙ МАЖБУРИЯТЛАРИНИНГ ЎЗГАРИШИ ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ 7 (1) 2022
16. K F.K. THE EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES IN PROTECTING THE RIGHTS OF CREDITORS DURING THE REORGANIZATION OF LEGAL ENTITIES Science and Education in Karakalpakstan 17 (2), 91-94 2021
17. Ф Кутлымуратов ЮРИДИК ШАХСНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШНИ ҲАҚИҚИЙ ЭМАС ДЕБ ТОПИШ. ОДИЛ СУДЛОВ, 14-16 2021
18. Қ Бабаназаров, Ф Кутлымуратов, М Тлеумуратов РАДИАЦИЯ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ МАНБАЛАРИ ВА УЛАРНИ МИЛЛИЙ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИГА ТАТБИҚ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ. ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА 29 (4 ... 2015
19. Ф Кутлымуратов, Н Кутлымуратова ЕР ЖЕТПЕГЕНЛЕР ОРТАСЫНДА ҚАРАҲСЫЗЛЫҚ ҲӘМ ҲУҚЫҚБУЗЫҲШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛЫҲ ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА 26 (1 ... 2015

20. ИЗ Қутлымуратов Ф К БАЗАР ҚАТНАСЫҚЛАРЫ ШӘРАЯТЫНДА ХОЖАЛЫҚ ШИРКЕТЛЕРИ ХУҚЫҚЫЙ СТАТУСЫНЫҢ АЙЫРЫМ МӘСЕЛЛЕРИ ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА 25 (4 ...

2014

21. ТМБ Қутлымуратов Ф, З Исмаилова МИЙНЕТ ХУҚЫҚЫНДА ЖУМЫССЫЗЛЫҚ ТНСИНИГИ ХӘМ ОНЫҢ ХУҚЫҚЫЙ СЫПАТЛАМАСЫ. ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА 23 (2 ... 2014

22.